

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος ἑβδομος

Συνδρομὴ ἰτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20.—Αἱ συνδρομαὶ ἀρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἰτήσιαι—Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6.

24 Ἰουνίου 1879

ΣΦΡΑΓΙΣ ΤΟΥ
Δημοσίου μνήμονος Σκοπέλου
ἐπὶ Καποδιστρίου

[Ἐκ τῆς Σλλογῆς Παύλου Λάμπρου.]

Τὰ κάτωθεν τοῦ «Φοῖνικος» στοιχεῖα Μ. Γ. εἶνε τὰ ἀρχικὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Μνήμονος (συμβολαιογράφου). Σημειωτέον ὅτι οἱ συμβολαιογράφοι καὶ ἐπὶ ἐπαναστάσεως καὶ ἐπὶ Καποδιστρίου εἶχον δικαίωμα νὰ μεταχειρίζωνται εἰς τὰ παρ' αὐτῶν συντασσόμενα ἔγγραφα οἷον σύμβολον ἤθελον.

Τὸ περὶ τῶν «Μνημόνων» καὶ περὶ τῶν καθηκόντων αὐτῶν Ψήφισμα ἐξεδόθη ἐν Ναυπλίῳ τῷ 11 Φεβρουαρίου 1830 ὑπ' ἀρ. 67 (ἄρθρ. 4: Ὁ Μνήμων ἔχει μίαν σφραγίδα, τὴν ὁποίαν ὀφείλει νὰ παρουσιάσῃ εἰς τὴν Κυβέρνησιν διὰ νὰ ἐπικυρωθῇ. Ἡ σφραγὶς του πρέπει νὰ ἐπιφέρει τὰ στοιχεῖα τοῦ ὀνόματός του, συνεπιφέρουσα «Μνήμων τῆς Ἐπαρχίας δεῖνα.»)

Οἱ «Μνήμονες» μετωνομάσθησαν ἐπὶ Ἀντιβασιλείας «Συμβολαιογράφοι», (Νόμος 21 Ἰανουαρίου 1834: Βλ. ἄρθρ. 166 τοῦ ὄργανιμοῦ τῶν Δικαστηρίων καὶ Συμβολαιογράφων). Σ. τ. Δ.

ΔΥΩ ΩΡΑΙ ΕΝ ΟΛΥΜΠΙΑΙ

Καὶ τί δύναται τις νὰ ἴδῃ ἐντὸς δύο ὥρῶν ἐπισκεπτόμενος τὸν ἀπὸ τινων ἐτῶν ὁσημέραι ἀποκαλυπτόμενον θαυμάσιον ἐκεῖνον χῶρον, ἐν ᾧ ἐτελεῖτο ἡ ἐθνικωτάτη τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων πανήγυρις, ἡ ἐορτὴ τοῦ ὑψίστου τῶν ἑλληνικῶν θεῶν, τοῦ Ὀλυμπίου Διός; Ἐάν τις ἀνέγνω τὸν Πηυσανίαν, ὅστις εἰδικώτερον καὶ λεπτομερέστερον περιέγραψε τὸ σηῆνος ἐκεῖνο τῶν καλλιτεχνημάτων, τῶν περὶ τὸν ναὸν τοῦ Διός συμπευκνωμένων, ἐθαύμασε μὲν βεβαίως τὴν καλλιτεχνικὴν τάσιν, ἣν εἶχεν ἡ θρησκεία καὶ ἅπας ἐν γένει ὁ βίος τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἀλλὰ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα δὲν ἐδυνήθη νὰ περιλάβῃ διὰ τῆς φαντασίας αὐτοῦ τὸν ἀπέραντον πλοῦτον καὶ τὴν σωφειάν τῶν ἰδρυμάτων ὅσα ἐκόσμου τὸν πανελλήνιον ἐκεῖνον ἰσρὸν χῶρον. Ἐάν δὲ

μετὰ τοῦτο ἔλαβε γνῶσιν τινα τῆς εὐτυχῆς ἀνασκαφῆς τῆς ὑπὸ τῆς γερμανικῆς κυβερνήσεως γενομένης καὶ τῆς ἀφθόνου συγκομιδῆς ποικίλων προϊόντων τῆς ἀρχαίας τέχνης, ἤθελε μειδιάσῃ, εἰ μὴ καὶ ἀγανακτήσῃ διὰ τὴν τόλμην τοῦ νὰ γράψῃ περὶ Ὀλυμπίας καὶ τῶν αὐτόθι ἀνακαλυφθέντων ἀνθρώπος δύο μόνον ὥρας ἐν αὐτῇ διατρίψας. Ἀλλὰ πιστεύω, ὅτι οἱ ἀναγνώσται τῆς Ἐστίας εἶνε τοσοῦτον ἐπισκευῆς, ὥστε τὰς μὲν λεπτομερείας καὶ ἐπιστημονικὰς ἀκρίβειας νὰ παραπέμψωσιν εἰς τοὺς ἐπίτηδες περὶ τὰ τοιαῦτα ἀσχολουμένους, ἀπλῶς δὲ μόνον ἀναμνήσεις καὶ ἐντυπώσεις νὰ δεχθῶσιν, οὐχὶ εἰδικῶν ἀρχαιολόγων, ἀλλ' ἔραστοῦ τῆς ἀρχαιότητος.

Ἡ ἀνετωτέρα ὁδὸς ἐξ Ἀθηνῶν εἰς τὴν Ὀλυμπίαν εἶνε ἡ διὰ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου μέχρι Κατακόλου καὶ ἐντεύθεν κατὰ ξηρὰν μέχρι Πύργου (ἐπὶ 1 ὥραν) καὶ μέχρις Ὀλυμπίας (ἐπὶ 3 ὥρας), ἐὰν δὲν προτιμᾷ τις πρὸς ἀποφυγὴν τῆς μεταξὺ Ζακύνθου καὶ Πελοποννήσου συνήθως θορυβώδους θαλάσσης τὴν ἐκ Πατρῶν μέχρι Πύργου ὥραιαν, ὡς λέγουσιν, ἀμαξιτὸν ὁδὸν (ἐπὶ 7 ὥρας).

Ἡ ἀπὸ τῆς παραλίας τοῦ κόλπου τοῦ Κατακόλου καὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἀλφειοῦ μέχρι τῶν Ἀρκαδικῶν ὄρεων χώρα, ἡ ἀποτελουμένη ἐκ τῆς κάτας κοιλάδος τοῦ Ἀλφειοῦ καὶ τῶν πρὸς δυσμὰς διακλαδῶσεων τῆς Φολόης, καὶ περιοριζομένη πρὸς νότον ὑπὸ τῶν Τριφυλικῶν ὄρεων, εἶνε ἡ ἀρχαία Πιωᾶτις. Ἐν αὐτῇ κείται ἡ πεδιάς τοῦ Πύργου καὶ τῆς Ὀλυμπίας. Εἰς τὴν χώραν ταύτην ἡ φύσις ἐπεδαψίλευσεν οὐχὶ τῇ χειρὶ, ἀλλὰ τῷ θυλάκῳ τὰ δῶρά της. Πεδιάς εὐφορος καὶ χαμηλὴ καλύπτεται τὴν σήμερον ὑπὸ ἀμπελώνων καὶ ἐλαιοδένδρων ἀριστα καλλιεργημένων, ὅπερ μαρτυρεῖ τὴν εὐφύιαν, δραστηριότητα καὶ ἐπιμέλειαν τῶν κατοίκων· γήλοφροι χλοεροὶ καὶ κατάφυτοι περιστέφουσι τὴν ὥραιαν πεδιάδα, καὶ κῶμαι χαριέστατα κείμεναι ποικίλλουσι διὰ τῶν λευκῶν αὐτῶν οἰκιῶν τὴν περίεχ χλοάζουσαν φύσιν· ποτάμια κατερχόμενα ἀπὸ τῶν παρακειμένων ὄρεων ἀναμιγνύουσι τὰ διαυγῆ αὐτῶν ὕδατα πρὸς τὸ θολὸν ρεῖθρον τοῦ Ἀλφειοῦ.

Ἐν τῷ μυχῷ τῆς τερπνῆς ταύτης κοιλάδος οὐ μακρὰν τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ μεγάλου αὐτῆς ποταμοῦ ἔκειτο ἡ ἀρχαία πόλις Πῖσα, ἔδρα παλαιῶν ἡγεμόνων, ἀρχαιότερον τοῦ Πελόπος τοῦ

γενάρχου τῶν κυριωτάτων ἡγεμόνων τῆς χερσονήσου τῶν πρὸ τῆς δωρικῆς ἐπιδρομῆς βασιλευσάντων. Ἐκεῖ θέτει ὁ μῦθος τὸν ἀρματοδρομικὸν ἀγῶνα τοῦ βασιλέως τῆς Πίσσης Οἰνομάου πρὸς τὸν νέον καὶ πλούσιον Λυδὸν ἡγεμόνα Πέλοπα, τὸν μνηστῆρα τῆς βασιλοῦσας Ἰπποδαμείας, ὅστις ἀναλογιζόμενος τὴν θλιβεράν τύχην τῶν πρὸ αὐτοῦ μνηστήρων, τῶν ὑπὸ τοῦ βασιλέως φρονεθέντων ἐν τῷ ἀγῶνι, πείθει διὰ χρημάτων τὸν ἡνίοχον τοῦ Οἰνομάου Μυρτίλον νὰ ἀνατρέψῃ δολίως τὸν ἀρματοηλατοῦντα κύριόν του, καί, ἀποθανόντος οὕτω τοῦ Οἰνομάου, ἔλαβε μετὰ τῆς θυγατρὸς καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ. Ἐκεῖθεν ἔλαβεν, ὡς λέγεται, τὴν πρώτην σύστασιν ὁ Ὀλυμπιακὸς ἀγὼν ἐν τῇ πλησίον κειμένη Ὀλυμπία. Ὅτε δὲ μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν κατακτήσιν τῆς Ἡλίδος οἱ νέοι κύριοι τῆς χώρας πολλοὺς ὑποστάντες ἀγῶνας κατέστρεψαν τὴν Πίσσαν καὶ περιέλαβον ἅπασαν τὴν Πισάτιδα εἰς τὴν Ἡλίδα, πόλις μὲν ἀντὶ τῆς Πίσσης οὐδεμία ἐπετράπη νὰ ἰδρυθῆ, οἱ δὲ κάτοικοι διασπαρέντες ἔξω κατὰ κόμας. Ἀλλὰ τὸ ἱερόν τοῦ Διὸς τοῦ Ὀλυμπίου ἔλαβε πλείονα σημασίαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Ἡλείων, οἵτινες ἀνέφερον ἔκτοτε τὴν σύστασιν τοῦ ἀγῶνος εἰς τὸν Ἡρακλέα τὸν γενάρχη τῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐπιδραμόντων ἀρχηγῶν τῶν Δωριέων (Ἡρακλειδῶν). Ὁ Ἡρακλῆς εἶνε ὁ ἥρωϊς ὁ καθάρισας τὸ περὶ τὸν ναὸν τοῦ Διὸς τέμενος, τὴν Ἄλτιν. Ὁ δὲ Ἴφιτος, καταγόμενος ἀπὸ τοῦ Ὀξύλου τοῦ κατακτήσαντος τὴν Ἡλίδα, ἀνενέωσε καὶ ἐκαγόνισε τὸν Ὀλυμπιακὸν ἀγῶνα, ἐπιβαλὼν εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν ἐκεχειρίαν, τὴν κατάπαυσιν δηλ. τῶν ἐχθροπραξιῶν κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν Ὀλυμπίων πρὸς ἀσφάλειαν τῶν εἰς τὴν πανήγυριν προσερχομένων. Οἱ ὅροι τῆς ἐκεχειρίας ἦσαν ἀναγεγραμμένοι κυκλοτερῶς ἐπὶ χαλκοῦ τινος δίσκου λεγομένου τοῦ Ἴφιτου, ὅστις ἐδείκνυτο ἤδη ἐπὶ Πausανίου ἐν τῷ Ἡραίῳ.

Ἡ Ἄλτις, ὅπερ οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ἕτερος τύπος τοῦ ἄλτος, ἦτο χωρὸς ἱερὸς εἰς τοὺς θεοὺς μόνον ἀφιερωμένος· ναοὶ πολλῶν θεῶν, θυσίαι, προσευχαί, ὕμνοι, ἀναθήματα ἦσαν τὰ ἐν τῇ Ἄλτι περιλαμβανόμενα καὶ εἰς αὐτὴν προσήκοντα. Ἡ πότι ἀνάλογον πρὸς τὴν ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν. Περιωρίζετο δὲ ὁ περίβολος αὐτῆς πρὸς νότον μὲν ὑπὸ τοῦ Ἄλφειοῦ· πρὸς δυσμὰς δὲ ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Κλαδέου ὅστις χύνεται εἰς τὸν Ἄλφειόν μετὰ θορυβῶδη ῥοῦν· ὅθεν καὶ ὑπὸ μὲν τῶν ἀρχαίων ἐλέγετο Κλάδεος, ὅ ἐστι Κελάδιος, συνώνυμος πρὸς τὸν Ὀμηρικὸν ποταμὸν Κελάδοντα (=θορυβοῦντα)· ὑπὸ δὲ τῶν νῦν κατοίκων ἢ κοιλάς αὐτοῦ καλεῖται Ἀντίλαλος. Τῶν δύο τούτων ποταμῶν ὁ μὲν ἔφερον ἐπὶ τῶν νάτων αὐτοῦ τὴν γέφυραν ἐφ' ἧς διήρχετο ἡ ἱερά ὁδὸς ἢ ἀπὸ τῆς πόλεως Ἡλίδος ἀγούσα εἰς τὴν Ἄλτιν· ὁ δὲ Ἄλφειὸς ἀπεκώλυεν ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ πε-

ρίβολου ὅ,τι ἐδύνατο νὰ διαταράξῃ τὴν ἀγνότητα καὶ ἡσυχίαν τῶν ἱερῶν τελετῶν, τὰς μῦσας δηλ., μεθ' ὧν ἤμιστα φιλοφρόνως συνάπτει καὶ τὰς γυναῖκας ὁ Ῥωμαῖος ἑλληνιστὴς Αἰλιανός. Καὶ περὶ μὲν τῶν μῦσῶν διηγεῖται ὁ Πausανίας, ὅτι ὁ Ἡρακλῆς, ἐνοχλούμενος κατὰ τὴν θυσίαν—καὶ τὴν μετὰ ταύτην εὐωχίαν, ὑποθέτω, ἐφ' ἣ διέπρεπεν ὁ μέγας ἥρωϊς—ὑπὸ τῶν ἀναιδῶν ἐντόμων, πύχθη εἰς τὸν Δία τὸν Ἀπόμιον, καὶ οὕτως αἱ μῦσαι ἔπαυσαν διαβαίνουσαι τὸν Ἄλφειόν. Τὸ αὐτὸ δὲ ἔπραττον καὶ οἱ Ἡλείοι μετέπειτα καὶ κατὰ πᾶσαν Ὀλυμπιάδα ἐπανελαμβάνετο τὸ θαῦμα τῆς ἀπομιύσεως. Περὶ δὲ τῶν γυναικῶν ἀνεκάλειν ὑπῆρχε νόμος εὐεξήγητος, καθ' ὃν ὄφειλον ν' ἀπέχωσι πανηγύρεως, ἔνθα πλὴν τῶν προσευχῶν καὶ θυσιῶν κυριώτατον ἔργον τῶν συνεργουμένων ἦτο ἡ θεὰ γυμνικῶν ἀγῶνων. Ὁ δὲ νόμος ἦτο, ἂν ποτε ἤθελε φωραθῆ τις παραβαίνων τὴν ἀπαγορευτικὴν διάταξιν, νὰ μετενεχθῆ εἰς τὸ Τυπαῖον ὄρος, τὸ πέραν τοῦ Ἄλφειοῦ, καὶ ἐκεῖ νὰ κρημισθῆ κατὰ πετρῶν. Τοῦ νόμου τούτου ἐξήρουντο πᾶσαι αἱ παρθένου καὶ ἡ ἱέρεια τῆς Χαρυμνῆς Ἀρτέμιδος, εἴτε διότι καὶ αὐτὴ κατετάσσετο εἰς τὰς παρθένους, ἢ ἵσως καὶ διότι τὸ ἱερόν τῆς θεᾶς ἔκειτο μεταξύ σταδίου καὶ ἰπποδρόμου. Ὡς ἐκ παντὸς τρόπου λοιπὸν δυναμένην κρυφίως νὰ θεᾶται τοὺς ἀγωνιζομένους, ὀρθῶς ποιῶντες ἐξήρουν τὴν ἱερείαν οἱ Ἡλείοι, καὶ τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν ποιούμενοι, ἐπέστρεψαν εἰς αὐτὴν νὰ κήθηται ἐν χώρᾳ τοῦ σταδίου διαπρεπεῖ τῇ ἀπέναντι τῶν Ἑλλανοδικῶν. Ἀλλὰ μνημονεύεται καὶ ἄλλη τις παράβασις τοῦ νόμου τούτου, ἐνθυμίζουσα εἰς ἡμᾶς πολλὰ τῆς δημοτικῆς ἡμῶν ποιήσεως ὅμοια θέματα. Ἡ Καλλιπάτειρα, λέγουσιν, ἀνήκουσα εἰς οἰκογένειαν γυμναστικὴν, καὶ αὐτὴ δὲ ἰανῶς γυμναστικῆ, ἐπιθυμοῦσα νὰ παρασταθῆ κατὰ τε τὴν προάσκησιν καὶ τὸν ἀγῶνα τοῦ υἱοῦ αὐτῆς, ἐνεδύθη στολὴν γυμναστοῦ καὶ προσήλθεν εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, καὶ ἔχαιρεν ἰδοῦσα νικητὴν τὸν υἱὸν Πεισιδῶρον. Ἀλλὰ καθ' ἣν στιγμήν ἔμελλον οἱ γυμνασταὶ εἰς ἕκαστος καθ' ἑαυτὸν νὰ ὑπερρηθῆσωσι τάφρον τινά, ἠναγκάσθη νὰ γυμνωθῆ, καὶ οὕτως ἐφωράθη ὅτι ἦτο γυνή. Σεβόμενοι ὅμως οἱ Ἑλλανοδίκαι τὴν οἰκογένειαν αὐτῆς, διότι καὶ πατὴρ καὶ ἀδελφοὶ καὶ ὁ υἱὸς αὐτῆς ὑπῆρξαν Ὀλυμπιονίκαι, ἀφῆκαν αὐτὴν ἀτιμώρητον.

Ἄλλ' ἄς ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν Ἄλτιν. Εἴπομεν ὅτι ὁ περίβολος αὐτῆς πρὸς μὲν δυσμὰς καὶ νότον περιωρίζετο ὑπὸ τῶν ποταμῶν Κλαδέου καὶ Ἄλφειοῦ, πρὸς δὲ ἀνατολὰς ὑπὸ τοῦ Σταδίου καὶ Ἰπποδρόμου, καὶ πρὸς βορρᾶν ὑπὸ τοῦ Κρονίου ὄρους, γηλόφου κωνοειδοῦς οὐχὶ ὑψηλοτέρου, νομίζω, τοῦ ἐν τοῖς πέριξ τῶν Ἀθηνῶν λόφου τῶν Νυμφῶν, ἐρ' οὐ τὸ ἄστεροσκοπεῖον. Ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ τεμένει συνεκεντροῦτο ὅ,τι ἱερόν καὶ

σεβαστόν ἐδύναντο νὰ ἔχωσιν οἱ πανηγυρίζοντες Ἕλληνες καὶ πάντα τὰ ἀνάθηματα, δι' ὧν ἐπεδεικνυον τὴν ἑαυτῶν εὐσέβειαν ἅμα καὶ φιλοκαλίαν ἢ πολυτέλειαν. Πρωτίστην θέσιν κατεῖχεν ἐπὶ τεχνητοῦ ὑψώματος ἡρέμα ἐξαιρομένου ὁ ναὸς τοῦ Ὀλυμπίου Διός, ἔργον λαμπρὸν τῶν ἀρίστων τεχνιτῶν τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὴν ἐποπτεῖαν τοῦ Φειδίου ἐργασθέντων, ναὸς μετὰ μὲν τὸν ἐν Τεγέῃ τῆς Ἀθηνᾶς ὁ μέγιστος τῆς Πελοποννήσου, ὁμοίος δὲ κατὰ τὸν ῥυθμὸν πρὸς τὸν Παρθενῶνα, ὀλίγον τι μικρότερος κατὰ τὰς ἄλλας διαστάσεις, ἀλλ' ὑψηλότερος. Ἄλλη διαφορὰ οὐσιώδης ὑπῆρχεν, ὅτι δὲν ἦτο μαρμαρίνος ὅλος, ἀλλ' ἐξ ἐπιχωρίου πώρου, ἐπιτεκαλυμμένου διὰ κονιάματος καλῶς ἀπομιμουμένου τὴν ὄψιν τοῦ μαρμαρίου. Τὰ δὲ δύο ἀετώματα, φυσικῶς τῷ λόγῳ μαρμαρίνα, ἦσαν ἔργα τῶν ἀρίστων γλυπτῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τὸ μὲν ἀνατολικὸν τὸ ὑπὲρ τὴν κυρίαν εἰσοδὸν τοῦ Παιωνίου τοῦ Μενδαίου (ἐκ Μένδης, Μακεδονικῆς πόλεως παρὰ τὴν εἰσοδὸν τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου ἀπέναντι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Πηνειοῦ), παριστῶν τὴν παρασκευαζομένην ἀρματοδρομίαν τοῦ Θινομάου καὶ Πέλοπος· τὸ δὲ δυτικὸν ἔργον τοῦ Ἀλκαμένου τοῦ Ἀθηναίου, μαθητοῦ τοῦ Φειδίου, παριστῶν τὴν Κενταυρομαχίαν. Τὸ ἄδυτον τοῦ ναοῦ περιέκλειε τὸν μέγιστον καλλιτεχνικὸν ἠθασαυρὸν τῆς ἀρχαιότητος, τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τοῦ Ὀλυμπίου Διός. Ἐφ' ὑψηλοῦ βάθρου, καθήμενος ἐπὶ θρόνου ὁ πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε, ἐν μὲν τῇ δεξιᾷ κρατῶν νίκην χρυσοῦν, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ σκῆπτρον, τοσοῦτον ἐφαίνετο μεγαλοπρεπῆς καὶ κραταῖος καὶ τοσοῦτον σύμφωνος πρὸς τὴν ἐν παντὶ Ἑλληνι οἰκοῦσαν ἰδέαν τοῦ μεγαλείου τοῦ Διός, ὥστε ἐποίησαν εἰς αὐτὸν τὸ ὠραῖον ἐκεῖνο ἐπίγραμμα:

Ἦ θεὸς ἦλθ' ἐπὶ γῆν ἐξ οὐρανοῦ εἰκόνα δεῖξων
Φειδίᾳ, ἣ σὺ γ' ἔβης τὸν θεὸν ὀφόμενος.

Καὶ τούτων μὲν οὐδέτερον βεβαίως ἐγένετο· τὸ δὲ ἀληθές εἶνε ἐκεῖνο ὑπερ αὐτὸς ὁ Φειδίᾳς, λέγουσιν, ἐξεμυστηρεύθη εἰς τὸν ἀνεψιὸν του Πάναινον, μέγαν ζωγράφον καὶ συνεργολάβον αὐτοῦ, ὅτι κατὰ τὴν σύλληψιν τοῦ καλλιτεχνικοῦ του ἰνδάλματος ἐνεπνεύσθη ἐκ τῶν ἐξῆς στίχων τοῦ Ὀμήρου:

Ἦ καὶ κοανέησιν ἐπ' ὄφρυσι νεύσε Κρονίων·
ἀμβρόσιοι δ' ἄρα χεῖται ἐπερρώσαντο ἀνακτός
κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο, μέγαν δ' ἐλέλιξεν Ὀλυμπον.

ὅ ἐστι, εἶπε καὶ μετὰ τὰς μαύρας ὄφρυς του κατένευσεν ὁ Κρονίδης· ἐκυμάτισαν δὲ οἱ θεσπέσιοι βόστρυχοι τοῦ Δεσπότη ἀπὸ τῆς ἀθανάτου κεφαλῆς, καὶ ἐκλόνησε τὸν μέγαν Ὀλυμπον. Τοσοῦτον δὲ κατείχετο, ὡς ἀληθῆς καλλιτέχνης, ὑπὸ τοῦ μεγαλοπρεποῦς καὶ θείου φαντάσματος, ὥστε οὐδεμίαν εἶχεν ἡσυχίαν, πρὶν ἄνωθεν λάβῃ τὴν βεβαίωσιν τῆς ἐπιτυχίας. Ὅθεν μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ ὅλου, ἀπεσύρθη, λέγουσιν,

εἰς μέρος τι τοῦ ναοῦ τὸ ἀρμολιώτατον, καὶ ἐκείθεν ἀποβλέψας εἰς τὸ ἔργον του ἀνεπαύθη μὲν ἐνδομύχως, γονυπετήσας δὲ καθικέτευσε τὸν Δία νὰ καταπέμψῃ σημεῖόν τι τῆς θείας ἐπιδοκιμασίας· καὶ ὁ Ζεὺς ἐπεβρόντησε, λέγουσι, καὶ ἐκεραύνωσε, καὶ συνεκίνησεν ἐκ βίβρων τὴν μεγάλην καρδίαν τοῦ Φειδίου.

Πρὸς δεξιάν τῆς κυρίας εἰσοδὸν τῆς Ἄλτσεως, τῆς δυτικῆς, δι' ἧς καὶ μόνης εἰσῆρχοντο οἱ θεωροὶ καὶ ἡ ἱερὰ πομπή, ὀλίγον τι πρὶν φθάσῃ τις εἰς τὸν ναόν, ἔθαλλεν ἡ ἱερὰ ἀγριελαιία, ὁ κόνιτος, ἐξ οὗ διὰ χρυσῆς μαχαίρας ἀπεκόπτοντο οἱ κλάδοι καὶ συνεπλέκοντο οἱ στέφανοι οἱ ἀποτιθέμενοι ἐπὶ τραπέζης πρὸ τοῦ ἀγάλματος τοῦ Θεοῦ καὶ μέλλοντες νὰ κοσμήσωσι τὰς κεφαλὰς τῶν νικητῶν. Χάριν τούτου τοῦ ἄπλουστᾶτος στεφάνου τίς ἀγνοεῖ ὅποσα ἐμόχθη καὶ ὅποσα ἐδάπανα ἡ ἑλληνικὴ φιλοτιμία; Χαρακτηριστικώτατον εἶνε τὸ διήγημα, ὅπερ ὁ Ἡρόδοτος διηγεῖται περὶ τοῦ στεφάνου τούτου. Ἰππὸν, λέγει, πρὸς τὸν Ἑξέρην μετὰ τὴν ἐν Θερμοπύλαις μάχην ὀλίγοι τινὲς αὐτόμολοι Ἀρκάδες· ἐρωτώμενοι δὲ ὑπὸ τῶν Περσῶν τί πράττουσιν οἱ Ἕλληνες, ἀπεκρίθησαν ὅτι ἐροτάζουσι τὰ Ὀλύμπια καὶ θεωροῦσιν ἄγωνα γυμνικὸν καὶ ἱππικόν.—Τί δὲ εἶνε τὸ ἄθλον περὶ οὗ ἀγωνίζονται;—Στέφανος ἐλαίας, εἶπον.—Τότε μεγίσταν τις Πέρσης εἶπε· Φεῦ, Μαροδόνιε, κατὰ τίνων ἀνδρῶν ὠδήγησας ἡμᾶς νὰ πολεμήσωμεν; οὗτοι ἀγωνίζονται οὐχὶ περὶ χρημάτων, ἀλλὰ περὶ ἀρετῆς!

Μετὰ τὸν ναὸν τοῦ Διὸς περιφανέστατος ἦτο ὁ ναὸς τῆς Ἥρας, καὶ αὐτὸς δωρικῶ ῥυθμοῦ, μικρότερος μὲν τοῦ Ὀλυμπίου, ἀλλ' ἰκανῶς εὐμεγέθης. Ὁ ναὸς οὗτος, θεωρούμενος ὑπὸ τῆς παραδόσεως ὡς ἱλιαν ἀρχαῖος, ἦτο κατ' ἀρχὰς ξύλινος, ἐν τοῖς μετέπειτα δὲ χρόνοις ἀνεκαινίσθη λίθινος ἐξ ἐπιχωρίου πώρου, ἀλλ' εἰς ἀνάμνησιν τῆς παλαιᾶς αὐτοῦ κατασκευῆς ὁ ἕτερος τῶν κίωνων τοῦ ὀπισθοδόμου διετήρειτο καὶ ἐπὶ Παιωνίου ξύλινος. Ἀφ' οὗ δὲ ἀνεκαινίσθη, ἄγνωστον ὑπὸ τίνος ἀρχιτέκτονος, κυριώτατα μὲν ἐχρησίμευε πρὸς λατρείαν τῆς θεᾶς, καὶ ἐν αὐτῷ βεβαίως ἐωρτάζοντο τὰ Ἡραϊᾶ, ἡ ἐροτὴ τῆς Ἥρας, καθ' ἣν καὶ ἄγων ἐτελεῖτο παρθενικός, «ἀμιλλα δρόμου», ἐν τῷ κοινῷ σταδίῳ. Ἐγίνετο δὲ ἡ ἀμιλλα αὕτη οὐχὶ ἀδιακρίτως μεταξὺ τῶν πάσης ἡλικίας παρθένων, ἀλλὰ πρῶται μὲν ἡγωνίζοντο αἱ νεώταται, εἶτα αἱ μεσήλικες, καὶ τελευταῖαι αἱ πρεσβύταται. Ἀπασαὶ δὲ διετρέχον δρόμον κατὰ τὸ ἴδιον μικρότερον τοῦ τῶν ἀρβένων, καθειμένην ἔχουσαι τὴν κόμπην, γυμνὸν τὸν δεξιὸν ὄμιον μέχρι τοῦ στήθους καὶ φέρουσαι χιτῶνα βραχὺν κατερχόμενον μέχρις ὀλίγον ὑπὲρ τὸ γόνυ. Ἄθλον ἐλάμβανον καὶ αὐταὶ τὸν συνῆθη στέφανον. Ἦλθον δὲ τούτου καὶ μοῦραν βοῶς εἰς τὴν Ἥραν τεθυμένης. Εἶχον δὲ καὶ

τὸ δικαίωμα αἱ νικῶσαι νὰ ἀναθέσωσι τὰς ἰδίας αὐτῶν εἰκόνας ἐξωγραφημένας. Προϊόντος ὅμως τοῦ χρόνου τὸ Ἡραϊὸν ἀπέβη ἀληθὲς μουσεῖον τῆς Ὀλυμπίας· διότι ἐν αὐτῷ ἀπέκειντο περιβόητα ἀνάθηματα καὶ μνημεῖα τῆς ἀρχαιοτέρας μάλιστα τέχνης πολύτιμα, ἀγάλματα θεῶν πολλὰ χρυσελεφάντινα, ἄλλα χαλκᾶ καὶ ἐπίχρυστα, καὶ ἄλλα μαρμάρινα περιωνύμων τεχνιτῶν. Ἐν αὐτῷ ὑπῆρχε καὶ ἡ περιβόητος ἐκείνη λάραξ τοῦ Κυψέλου, ἀνάθημα τῶν ἐν Κορίνθῳ Κυψελιδῶν ἐκ κέδρου, ἐλέφαντος καὶ χρυσοῦ φέρουσα ἐπὶ τῶν πέντε αὐτῆς ἐπιφανειῶν πλείστας μυθολογικὰς παραστάσεις. (Ὁ Παυσανίας περιγράφει αὐτὴν ἐν τρισὶ κεφαλαίοις.)

Ἄλλα ἰδρύματα μνήμης ἀξία ὑπῆρχον ἐν τῇ Ἄλτι τὸ Πελοπίον εἰς τιμὴν τοῦ Πέλοπος· τὸ πρυτανεῖον, τὸ κυβερνεῖον ἢ διοικητήριον, οὕτως εἰπεῖν, τῆς Ὀλυμπίας· τὸ Φιλιππειον, μετὰ τὴν ἐν Χαίρωνείᾳ νίκην ἰδρυθὲν περιφερὲς οἰκοδόμημα, ἐν ᾧ ἔκειντο οἱ ἀνδριάντες τοῦ Φιλίππου, τοῦ πατρὸς Ἀμύντου, καὶ τοῦ υἱοῦ Ἀλεξάνδρου· τὸ Μητρῶον, ναὸς τῆς Μητρὸς τῶν θεῶν, περιέχον ἀνδριάντας Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων. Ἐτι δὲ πρὸς βορρᾶν αὐτῆς κατὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Κρονίου ὄρους οἱ θησαυροὶ, περιφερῆ δηλ. οἰκοδομήματα κατὰ τινὰ τάξιν ἰδρυμένα, ἐν οἷς ἐφιλάττοντο ἐκάστις πόλεως τὰ ἰδιαίτερα ἀνάθηματα· καὶ τέλος μεταξὺ τοῦ Ἡραίου καὶ Πελοπίου ὁ μέγας βωμὸς τοῦ Διὸς, ἔχων ὕψος μὲν 22 ποδῶν, τῆς δὲ βάσεως (προθύσεως) περιφέρειαν 125 ποδῶν. Οὗτος ἦτο ὁ πρὸς τὰς κοινοτέρας θυσίας χρῆσιμος βωμὸς· ἐπ' αὐτοῦ ἐθυοσίζον, ἀναβαίνοντες διὰ βαθμίδων εἰς τὸ ἀνώτατον αὐτοῦ μέρος, πάντες οἱ εὐσεβεῖς, καὶ οἱ ἀγωνιζόμενοι καὶ οἱ μαντευόμενοι καὶ πάντες ἐν γένει οἱ θεωροί· καὶ οὐ μόνον κατὰ τὰς ἑορτασίμοις ἡμέρας, ἀλλὰ καὶ καθ' ἅπαν τὸ ἔτος· διότι τὸ Ὀλυμπιεῖον ἠνοίγετο καὶ ἐπὶ τοῦ ἐν αὐτῷ βωμοῦ ἐτελοῦντο θυσίαι μόνον κατὰ τὰς ἑορτάς.

Καὶ ταῦτα μὲν ἦσαν τὰ κυριώτατα, τὰ μέγιστα, τὰ ὑπὲρ πάντα τὰ ἄλλα ὑπερέχοντα καὶ ἐκ πρώτης ὄψεως καταπλήττοντα τὸν θεατὴν· τὸ δὲ πλῆθος ἐκεῖνο τῶν βωμῶν, τῶν ἀγαλμάτων, τῶν Νικῶν, τῶν τριπόδων, τῶν ἵππων, τῶν ἀνδριάντων, τῶν νικητῶν καὶ τῶν παντὸς εἶδους ἄλλων ἀναθημάτων, τῶν κατεσπαρμένων μεταξὺ τῶν μεγάλων μνημείων, τίς δύναται νὰ περιγράψῃ ἢ καὶ ἀπλῶς νὰ μνημονεύσῃ; Εἶνε τοσοῦτον κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ Παυσανίου, ὥστε ὅταν ἀναλογισθῇ τις τὴν μικρὰν ἔκτασιν τῆς Ἄλτεως, νομίζει ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ περιληφθῶσιν ἐν τῷ μεταξὺ τῶν μεγάλων ἰδρυμάτων, ἢ ὅτι θὰ ἦσαν οὕτω πεπυκνωμένα καὶ συσσωρευμένα, ὥστε μόλις θὰ ἔμενε μικρὸς χώρος, ἵνα διέρχεται μεταξὺ αὐτῶν ὁ περιηγητής. Καὶ ὁμοίως ἦσαν, φαίνεται, οὕτω πως διατεταγμένα

τὰ ἄπειρα ἐκεῖνα μνημεῖα, ὥστε οὐ μόνον εἰς τοὺς θεατὰς κατελείπετο δίοδος ἱκανή, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν δι' αὐτῶν ἀγομένην ἱεράν πομπήν. Ὁμοίαιζε, φαίνεται, τὸ πλῆθος ἐκεῖνο τῶν καλλιτεχνημάτων πρὸς ὠραῖόν τινα καὶ ἐντέχνως πεφυτευμένον κήπον, ἐν ᾧ μεταξὺ δένδρων ὑψικόμων καὶ ἀμφιλαφῶν θάλλουσι χαμηλότεροι θάμνοι, καὶ ἀνοῦσι παντοῦ μεγέθους καὶ σχήματος καὶ χρώματος ἄνθη, ὁδοὶ δὲ καλῶς τετυχημένα παρέχουσιν ἄνεσιν εἰς τὸν ἐν αὐτοῖς περιφερόμενον.

Καὶ τοιαύτην μὲν ὄψιν παρῆγεν ἡ Ἄλτις, ὁ ἱερός χώρος, ὁ κυρίως εἰς τοὺς θεοὺς καὶ τὴν λατρείαν αὐτῶν καθιερωμένος. Ἀλλὰ τὸ ἄπειρον πλῆθος, τὸ συνερχόμενον εἰς τὴν ἐθνικὴν πανήγυριν ἀπὸ τῶν περάτων τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους δὲν συνηρχετο, ἵνα μόνον θρησκευτικὰ καθήκοντα ἐκτελεῖ ἐν τῷ ἱερῷ περιβόλῳ τῆς Ἄλτεως· ἀλλ' εἶχε καὶ ἄλλας πολλὰς καθαρῶς ἀνθρωπίνας ἐπιθυμίας καὶ ἀνάγκας νὰ ἐκπληροῖ. Πρὸς τοῦτο λοιπὸν ἐχρησίμευεν ἅπας ὁ περὶ τὴν Ἄλτιν χώρος.

Πρὸς ἀνατολὰς αὐτῆς ἐξετείνετο τὸ *Στάδιον*, ἐν ᾧ ἐν τῷ μέσῳ παμπληθῶν θεατῶν ἀμφιθεατρικῶς καθημένων ἐτελοῦντο οἱ γυμνικοὶ ἀγῶνες, ὁ δρόμος, ἡ πάλη, ἡ πυγμαχία, τὸ ἄλμα, ἡ διακοβολία, ὁ δίαυλος, τὸ παγκράτιον, τὸ πένταθλον, καὶ ὁ Ἰππόδρομος, ἐν ᾧ οἱ πλουσιώτατοι τῶν Ἑλλήνων ἠγωνίζοντο τοὺς ἵππικους ἀγῶνας διὰ κέλους, συναρίδος καὶ τεθρίππου· πρὸς βορρᾶν τὸ *Γυμνάσιον* καὶ *Βουλευτήριον*, ἔνθα προακίσεις ἐγίνοντο τῶν ἀθλητῶν καὶ ἐπιδείξεις λόγων τε αὐτοσχεδίων καὶ συγγραμμάτων παντοίων. Ἐν γένει δὲ περὶ τὸν περίβολον τῆς Ἄλτεως ἦτο ὁ βέβηλος, οὕτως εἰπεῖν, τόπος, ἐν ᾧ συνηθροίζοντο οἱ ἄνθρωποι πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν ἰδίων αὐτῶν ἀναγκῶν. Ἐκεῖ ξηνοδογεῖα, ἀγοραὶ, σκηναί, εὐωχίαι, διασκεδάσεις, ἄσματα, μουσικὴ καὶ πᾶν ὅ,τι συνεπῆγεν ἢ ἐπ' ὀλίγας ἡμέρας συμβίωσις ἀνθρώπων ὁμογενῶν καὶ ὁμοθρήσκων, φίλων, συγγενῶν, οὐδὲν ἄλλο ἔργον ἐχόντων μετὰ τὴν εἰς τὸν Ὀλύμπιον Διὰ προσενηθεῖσαν λατρείαν, εἰμὴ τὴν εὐθυμον συνδιατριβήν. Ὁ τόπος ἐκεῖνος ὁμοίαιζε πρὸς πάσας τὰς πανηγύρεις καὶ τοῦ λαοῦ τὰς ἑορτάς παντὸς τόπου καὶ χρόνου, μὲ μίαν μόνην διαφορὰν τὴν ἐξῆς: Ὅστις εἶδε τὴν τοποθεσίαν, ἐν ἣ ἐτελεῖτο ἡ πανήγυρις ἐκείνη, γινώσκει δὲ καὶ τὸν εὐθυμον καὶ φύσει φιλόκαλον χαρακτήρα τῶν Ἑλλήνων, ἀναλογίζεται δὲ καὶ τὴν πανταχόθεν τοῦ Πανελληνίου σύμβροτον, θέλει ὁμολογήσῃ ὅτι οὐδεμία οὐδαμοῦ συνάθροισις ἀνθρώπων ἐπὶ ὁμοίῳ σκοπῷ γινομένη εἶχε τοσαύτας εὐνοϊκὰς περιστάσεις ὥστε νὰ καταστῇ τῷ ὄντι ἑορτὴ ἑορτῶν καὶ πανηγυρις πανηγύρεων.»

Ἡ ἀκμὴ καὶ ἱεροπρέπεια τῶν Ὀλυμπίων καὶ ἡ εὐεργετικὴ αὐτῶν ἐπίδρασις ἐπὶ πάσης τῆς

Ἑλλάδος διήρκεσαν μάλιστα ἐφ' ὅσον αἱ πράξεις τῶν Ἑλλήνων διείποντο ὑπὸ τῶν χρηστῶν πατρίων ἡθῶν καὶ τῆς παλαιᾶς ἀρετῆς. Ἀφ' οὗ ὅμως ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος διήγειρε τὰ ἐμφύλια πάθη, βλέπομεν ὅτι τὸ κυριώτατον Ὀλυμπιακὸν δόγμα, ἡ ἐκεχειρία καὶ τὸ ἄσυλον τῆς ἱερᾶς χώρας εἰς τοιοῦτον βαθμὸν δὲν ἐφυλάχθησαν, ὥστε κατὰ τινα πόλεμον μεταξύ Ἀρκάδων καὶ Ἡλείων συνεκροτήθη μάχη ἐν αὐτῇ τῇ Ἀλτει, καὶ ἀπὸ τῆς στέγης τῶν ναῶν, ἀπὸ τῶν βωμῶν καὶ ἄλλων ἱερῶν μνημείων ἐμάχοντο οἱ Ἀρκάδες· ἔτι δὲ ἐν τῷ Ἡραίῳ διηγείται ὁ Πανσανίας ὅτι εὗρέθη ὀλίγον πρὸ τῶν χρόνων αὐτοῦ κατὰ τινα ἐπισκευὴν μεταξύ τῶν ὀρόφου καὶ τῆς στέγης σκελετὸς ὀπλίτων ἀποθανόντος. Ἄλλ' ὅπως δῆποτε ὅμως ἡ Ὀλυμπία διετήρησεν ἐπὶ μακρὸν χρόνον τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς λαμπρότητα· διότι καὶ ἐπὶ τῆς ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας οὐ μόνον ἡ πανήγυρις ἐτελεῖτο μετὰ τῆς αὐτῆς μεγαλοπρεπειᾶς, ἀλλὰ καὶ ἀναθήματα παντοῖα προσεφέροντο, διακρινόμενα εἰ μὴ ἐπὶ ἄρα καλλιτεχνία, διὰ τὴν κατάπτωσιν τῆς τέχνης κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, ἀλλὰ τοῦλάχιστον ἐπὶ πολυτελείᾳ—ἀναμιμνήσκομεν μόνον τοῦ Αὐγούστου τὸν ἀνδριάντα ἐξ ἠλέκτρου.— Ἄν καί, πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν, εὗρέθησαν καὶ αὐτοκράτορες ἐπιχειρήσαντες νὰ συλῆσιν τὰ ἐν Ὀλυμπία ἱερά. Οὕτως ὁ Καλλιγῶλας, ἵνα κοσμήσῃ τὸν ἐπὶ τοῦ Παλατίου εἰς τιμὴν αὐτοῦ ἰδρυθέντα ναόν, διέταξε νὰ μεταφέρωσιν ἐξ Ἑλλάδος δύο περιβόητα ἀριστουργήματα, τὸν ἐν Θεσπιαῖς Ἐρωτα καὶ τὸν Ὀλύμπιον Δία τοῦ Φειδίου, προτιθέμενος νὰ ἀποκεφαλίσῃ αὐτοὺς καὶ ἀντὶ τῆς ἀποκοπείσης νὰ θέσῃ ἀπεικόνισμα τῆς ἰδίας αὐτοῦ κεφαλῆς. Καὶ τὰς μὲν πτωχὰς Θεσπιάς ἀπεστέρησε τοῦ Ἐρωτος καὶ τῶν πολλῶν περιηγητῶν, οὓς ἐφείλκε το ἄριστοτέχνημα τοῦτο τοῦ Πραξιτέλους· ἐν δὲ Ὀλυμπία δὲν ἐπέτρεψεν ὁμοίως χάρις εἶς τὴν ἐν Ἑλλάδι καὶ Ῥώμῃ ἐπικρατοῦσαν τότε δεσποδαιμονίαν, διότι τὸ μὲν πλοῖον τὸ μέλλον νὰ μεταγάγῃ τὸ ἄγαλμα τοῦ Διὸς κατεκεραυνώθη· οἱ δὲ τὴν μεταφορὰν ἐπιτετραμμένοι κατεποθήθησαν ὑπὸ πολλοῦ σαρκαστικοῦ γέλωτος, ὃν ἤκουον δακρύς προήρχοντο εἰς τὸ ἄγαλμα.

Καθ' ὅσον ὅμως ὁ χριστιανισμὸς ὁ φύσει πολέμιος τῆς εἰδωλολατρείας ἐξηπλοῦτο καὶ ἐκραταιοῦτο ἐν Ἑλλάδι, κατὰ τοσοῦτον καὶ ἡ Ὀλυμπία παρήκμαζεν, ἕως οὗ κατὰ τὸ τέλος τῆς Δ' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος, ἐν ἔτει 393 ὁ αὐτοκράτωρ Θεοδοσίος αὐστηρῶς ἀπηγόρευσε τὴν τελετὴν τῶν Ὀλυμπίων, καθ' ἣν, σημειωτέον, ὁ τελευταῖος Ὀλυμπιονίκης δὲν ἦτο Ἕλλην, ἀλλὰ βαρβαρῶν μὸς τις γίγας Ἀρμένιος. Οἱ Ἕλληνες ἐλυπήθησαν μὲν διὰ τὴν σιληρὰν ταύτην κυβερνητικὴν ἐπέμβασιν εἰς τὸ πάτριον θρησκεια,

ἀλλ' ἐνθυμούμενοι τί διέπραξεν ἡ ὀργὴ τοῦ αὐτοκράτορος πρὸ τριῶν ἐτῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἐκόντες ἄκοντες ἀπεδέχθησαν τὴν διαταγὴν καὶ μετὰ ψυχικοῦ ἄλγους εἶδον τὸ ἄγαλμα τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς ἀπαγόμενον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἴσως ἤλπιζον οἱ Ἕλληνες ὅτι μεταβαλλομένων τῶν διαθέσεων ἐν Κωνσταντινουπόλει θὰ ἐδύνατο νὰ ἀνανεώσῃσι τὰ Ὀλύμπια. Ἄλλ' ἡ μετ' ὀλίγον ἐπελθοῦσα εἰσβολὴ τῶν Γότθων ὑπὸ τὸν Ἀλαρίχον καὶ ἡ λυσσώδης αὐτῶν καταφορὰ κατὰ τῶν εἰδώλων, ἐρεθίζομένη ὑπὸ αἰρετικοῦ ζήλου ἀρειανῶν μοναχῶν, κατέστρεψε καὶ ἄλλα μὲν πολλά τῆς ἀρχαιότητος μνημεῖα, ἰδίως δὲ τὰ ἐν Ὀλυμπία καλλιτεχνήματα. Τὴν καταστροφὴν συνεπλήρωσεν ἡ ζοφερὰ κατάστασις τοῦ μέσου αἰῶνος, αἱ εἰσβολαὶ παντοίων ξένων, οἱ πόλεμοι, οἱ ἐμπρησμοί, αἱ δηρώσεις καὶ τέλος ὁ πανδαμάτωρ χρόνος. Οἱ μόνον εὐεργέται τῆς Ὀλυμπίας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐρημώσεως ὑπῆρξαν οἱ δύο παλαιοὶ αὐτῆς σύντροφοι, ὁ Ἀλφειὸς καὶ ὁ Κλάδεος, οἵτινες διὰ τῶν πλημμυρῶν αὐτῶν κατέκλυσαν καὶ κατεκάλυψαν τὰ ἐπὶ τοσοῦτον περισωθέντα λείψανα τῆς ἀρχαίας τέχνης, ὥστε ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως οὐδὲ ἐν ἔγχος ἐφαίνετο τῆς ἐνδόξου καὶ λαμπρᾶς Ἀλτεως.

Οὕτως ἡ Ὀλυμπία ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀνεζητεῖτο μόνον ἐν τοῖς βιβλίοις, ὅτε τῷ 1829 οἱ Γάλλοι, ἐκστρατεύσαντες εἰς τὴν Πελοπόννησον πρὸς ἀποδίωξιν τῶν λυμαينوμένων τὴν χώραν Αἰγυπτίων, ἐφιλοτιμήθησαν νὰ ἐξετάσωσι καὶ ἐπιστημονικῶς τὴν χώραν, καὶ ἐγένοντο ἐκεῖνοι αἱ ἐπιστημονικαὶ ἐρευνᾶι αἵτινες περιελήφθησαν ἀκολουθῶς εἰς τὸ πολυτελὲς σύγγραμμα *Expédition scientifique de Morée*. Τότε οἱ Γάλλοι ἀνέσκαψαν τὸν πρόναον τοῦ Ὀλυμπίου καὶ διὰ τῶν ὀλίγων, ἀλλ' ὠραίων ἀρχαίων εὐρημάτων ἀπέδειξαν ὅτι δὲν ἐπῆλθε παντελῆς ἡ καταστροφὴ, ἀλλὰ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὑπὸ τὴν ἰλὺν τῶν ποταμῶν ἐκρύπτοντο πολὺτιμα κειμήλια τῆς ἀρχαίας τέχνης. Ἄλλ' ἐπὶ πολὺν ὅμως χρόνον ἐλπίδες μόνον ἔβασκον τοὺς ἀρχαιολόγους, μέχρις οὗ πρὸ τεσσάρων ἐτῶν ὁ φιλόμαχος ζήλος τῶν Γερμανῶν, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῆς ἐλευθεριότητος τῆς τε Γερμανικῆς καὶ Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, ἀνέλαβε τὴν ἀνασκαφὴν τῆς Ὀλυμπίας.

Ἡ ἀνασκαφὴ αὕτη μετὰ πολλῆς ἐπιτηδειότητος καὶ γνώσεως γενομένη, ἐστέρθη ὑπὸ θαυμασίης ἐπιτυχίας. Τὴν σήμερον ὅλη σχεδὸν ἡ Ἀλτις ἀπεκαλύφθη καὶ ἀνευρέθησαν τὰ εἰρεπια τῶν πλείστων ἀνωτέρω μνημονευθέντων οἰκοδομημάτων. Οὕτως τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς εὗρέθη οὐ μόνον ἡ κρηπίς, ἐφ' ἧς διακρίνονται τὰ τρία μέρη τοῦ ναοῦ, ἀλλὰ καὶ κιονόκρανα μέγιστα, καὶ σπόνδυλοι, καὶ ἄλλα διάφορα μέρη ἀρχιτεκτονικά. Τὸ δὲ σπουδαιότατον πάντων

εὐρέθησαν τὰ δύο μαρμάρινα ἀετώματα τοῦ ναοῦ, ὧν τὰ ἀγάλματα εἶνε τὰ μὲν κολοβά, τὰ δὲ συντετριμμένα καὶ ἀποκεχωρισμένα, τὰ δὲ καὶ ὀλόκληρα. Τὸ Ἡραῖον εὐρέθη εἰς πολὺ καλλιτέραν κατάστασιν· διότι ἅπαν σχεδὸν τὸ κάτω μέρος τοῦ ναοῦ ἱκανῶς διατηρεῖται καὶ κίονες κατὰ τὸ ἥμισυ ἴστανται κατὰ χώραν· ὡς καὶ τὰ βῆθρα τινῶν ἀναθημάτων σώζονται ἀμετακινήτως. Ὡσαύτως ἀνευρέθησαν τὰ ἐρείπια τοῦ Μητροῦ, τοῦ Γυμνασίου, τῶν Θεσαυρῶν, τοῦ Φιλιππίου μόνον τὸ κάτω μέρος, ὅπερ ἦτο λίθινον· διότι τὸ ἄνωτερον ἦτο ἐκ πλίνθου ὀπτῆς· ἡ κρυπτὴ ὁδὸς, δι' ἧς εἰσέρχοντο εἰς τὸ στάδιον οἱ Ἑλληνοδίκαι καὶ οἱ ἀγωνισταί. Ἡ ὁδὸς αὕτη εἶνε κατὰ τοῦτο ἀξία προσοχῆς, καθ' ὅτι, θολωτὴ οὔσα, παρέχει τὸ πρῶτον παράδειγμα θόλου τῶν ἐλληνικῶν χρόνων. Ἐκεῖ πλείον ἀνευρέθησαν καὶ τὰ βῆθρα τῶν χαλκῶν ἐκείνων ἀγαλμάτων τοῦ Διὸς (τῶν λεγομένων Ζανῶν), ἅπερ ἰδρύνοντο ἐκ τῶν προστίμων τῶν ἀγωνιστῶν, ὅσοι παρέβαινον τὴν περὶ τὸ ἀγωνίζεσθαι χρυσότητα καὶ εἰλικρίνειαν. Πρῶτοι δὲ ἐτιμωρήθησαν κατὰ τὴν 98^α Ὀλυμπιάδα (388 π. Χ.) Εὐπώλος ὁ Θεσσαλὸς καὶ Ἀγήτωρ ὁ Ἀρκάς καὶ Πρύτανις ὁ Κυζικηνὸς καὶ Φορμίων ὁ Ἀλικαρνασσεύς, διότι οἱ τρεῖς τελευταῖοι διεφθάρησαν ὑπὸ τοῦ πρώτου διὰ χρημάτων, ἵνα ἤττηθῶσι κατὰ τὸν ἀγῶνα.

Κατεῖνε μὲν καὶ κατὰ τοῦτο σπουδαίᾳ ἢ ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀνασκαφῇ, καθ' ὃ ἀποκαλύψασα τὸ πλεῖστον τῆς Ἀλφειῶς καὶ ἀνευρούσα τὰ ἐρείπια τῶν πλείστων ἐν αὐτῇ ἀμετακινήτων ἰδρυμάτων. Ἀλλὰ τὰ πολυτιμώτατα τῶν εὐρημάτων εἶνε μετὰ τῶν κινήτων μνημείων, τῶν πληρούντων τὴν σήμερον τὰ τρία περὶ τὴν Ἀλτιν πρόχειρα μουσεῖα τῆς Ὀλυμπίας. Ἐν τῷ πρώτῳ τούτων βλέπει τις τὰ χαλκᾶ, τὰ ἐξ ὀπτῆς γῆς καὶ τὰ μαρμάρια ὅσα εἶνε μικρά, οἷον κεφαλαὶ κ.τ.λ. Τὰ χαλκᾶ εἶνε περικεφαλαῖαι, ἀσπίδες, ἄλλα ἅπλα, μέρη ἀγγείων, εἰδῶλα παντοῖα, ὡς κοσμήματα προσκεκολλημένα κύβους οἶδε ποῦ, πίνακες ἐνεπίγραφοι, νομίσματα κ.τ.λ. Μεταξὺ τούτων ἐξέχουσιν ἀνάγλυφα τινὰ τῆς ἀρχαίας τέχνης περιεργότατα, ἐπὶ λεπτοῦ ἐλάσματος χαλκοῦ, καλύπτοντός ποτε ἴσως ξύλινόν τι σκεῦος ἢ λάρνακα. Ταῦτα δικαίως θεωροῦνται τὰ κράτιστα τῆς συλλογῆς ταύτης, οὐχὶ βεβαίως διὰ τὴν καλλιτεχνικὴν ἀξίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν σημασίαν αὐτῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἐλληνικῆς τέχνης. Τὸ δεῦτερον μουσεῖον, μακρὸν ξύλινον παράπηγμα, περιέχει τὰ κάλλιστα τῶν μαρμαρίνων ἀγαλμάτων, ὅσα κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν εὐρέθησαν. Τὸ πλεῖστον μέρος κατέχουσι τὰ λείψανα τῶν δύο ἀετωμάτων τοῦ Ὀλυμπίου, οἷον ἐκ μὲν τοῦ ἀνατολικοῦ κορυφῆς τοῦ Διὸς, Οἰνόμαος, ἵπποι τῶν ἀρμάτων τοῦ Πέλοπος καὶ Οἰνομάου, Κλάδεος καὶ Ἀλφειῶς (ἀκέραιοι οὗτοι)· ἐκ δὲ τοῦ

δυτικῆς τοῦ παριστῶντος τὴν κενταυρομαχίαν· Λαπίθαι, Κένταυροι συμπλεγμένοι ἐν μάχῃ, γυναικείαι μορφαὶ (Λαπιθῶν) κ.τ.λ. Τὰ ἔργα ταῦτα εἶνε σύγχρονα τῶν ἀετωμάτων τοῦ Παρθενῶνος, τεχνιτῶν ὀνομαστῶν καὶ γλυφίδος ἐπίσης μὲν ἀσφαλῶς καὶ ἀριστοτεχνικῆς, ὀλιγώτερον δὲ λεπτοφυρτικῆς καὶ ἀνεπιτηδεύτου. Ὡστε ἵνα ἀπολαύσῃ τις αὐτῶν τῆς καλλονῆς, ἐν ἧ εὐρίσκονται σήμερον τοῦλάχιστον καταστάσει, εἶνε ἀνάγκη ὀλίγον νὰ μυωπῆ ἢ νὰ ἴσταται ὀπισθοῦν μακράν.—Δεύτερον ἔργον ἐλκύνον τὸν θαυμασμὸν τοῦ θεατοῦ εἶνε ἡ περιβόητος Νίκη τοῦ Παιωνίου, ἡ ὀνομαζομένη παρὰ Πausania ἐπὶ τῷ κίονι. Ἐπειδὴ δὲ αὕτη εὐρέθη οὐ μόνον αὕτῃ, σχεδὸν ἀκέραια, πλὴν τῆς κεφαλῆς, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐκ πολλῶν τριγωνικῶν τεμαχίων (σπονδύλων οὕτως εἰπεῖν) ἀπποτελούμενον βῆθρον, ἐφ' ὃ ἦν ἰδρυμένη, συμπεραίνεται ὅτι κίονι παρὰ Πausania ἐπὶ τοῦ προκειμένου δὲν ὀνομάζεται κατὰ τὴν συνήθη σημασίαν, ἀλλὰ αὐτὸ τὸ τριγωνικὸν βῆθρον ἐφ' ὃ ἴστατο ἐπὶ τοῦ ἐνὸς μόνου ποδός, ὡς μύλις ἀνωθεν καταπτώσα. Ἀξιοθαύμαστος εἶνε ἡ δεξιότης, δι' ἧς ἀπαρμύλλως ὁ καλλιτέχνης παρέστησε τὸν λεπτὸν μὲν καὶ ὀλιγόπτυχον χιτῶνα, ὅστις καταπνεόμενος ὑπὸ τῆς αὔρας προσαρμύζεται ἢ μάλλον προσκολλᾶται τοσοῦτον φυσικῶς καὶ ἀνεπαισθῆτως, ὥστε ἀναδεικνύει πάσας τοῦ σφρηγῶντος γυναικείου σώματος τὰς ἐξαισίους καλλονάς. Ἡ Νίκη θέλει ἀναφανῆ πολὺ ὠραιότερα ὅταν ποτὲ στηθῇ ἐπὶ τοῦ παλαιοῦ κίονος καὶ μάλιστα ἐὰν εὐτυχῆσῃ ν' ἀνακτῆσῃ τὴν κεφαλὴν τῆς.

Ἄλλ' ἡ κορωνὶς οὐ μόνον τοῦ μουσείου τούτου, ἀλλὰ καὶ παντὸς τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ εὐρεθέντος καλλιτεχνικοῦ Θεσαυροῦ, ἴσως δὲ δὲν εἶνε τολμηρὸν νὰ εἴπῃ τις καὶ πάντων τῶν περιωθέντων ἡμῖν μνημείων τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς γλυπτικῆς, εἶνε ὁ Ἐρμῆς τοῦ Πραξιτέλους, τὸ μόνον κειμήλιον ἐκ τῶν πολλῶν, ὅσα περιέλειπεν ὁ ναὸς τῆς Ἥρας, εὐρεθεὶς ἀκριβῶς παρὰ τὸ σωζόμενον βῆθρον ἐφ' ὃ ἴστατο. Ὁ Ἐρμῆς οὗτος εἶνε ἐκεῖνος, δν ὁ Πausanias διὰ τῶν ἐξῆς μόνον λέξεων μνημονεύει· «χρόνω δὲ ὕστερον καὶ ἄλλα ἀνέθεσαν εἰς τὸ Ἡραῖον Ἐρμῆν λίθου, Διόνυσον δὲ φέρει νύκτωρ, τέχνη δὲ ἐστὶ Πραξιτέλου.» Ὁ λακωνισμὸς οὗτος τοῦ Πausaniou περὶ τοσοῦτον ἐξόχου καλλιτεχνήματος δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἐκπλήττῃ, ὅταν ἀναλογισθῶμεν ὅποια καὶ ὅποσα ὅμοια ἢ καὶ θαυμαστότερα καλλιτεχνήματα εἶδεν ὁ περιηγητὴς χρυσελεφάντινα, χαλκᾶ καὶ λίθινα ἐν τε τῷ Ἡραίῳ καὶ ἐν ἅπασῃ τῇ Ὀλυμπίᾳ! Ὁ Ἐρμῆς οὗτος εἶνε ὁ Ἐρμῆς ὁ κουροτρόφος· παριστᾷ δὲ τὴν στιγμὴν, καθ' ἣν παρέλαβεν ἤδη τὸν Διόνυσον, βρέφος ἀρτίως γεννηθὲν ἐκ τοῦ μηροῦ τοῦ Διὸς, ἵνα διατηρήσῃ μὲν αὐτὸν ἐπὶ τινὰ χρόνον ζῶντα, παρὰ δὲ πρὸς περαιτέραν ἀνατροφήν εἰς τὰς

Νύμφας τὰς ἐν τῷ ὄρει Νύση διατριβούσας. Ἐπὶ μὲν τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος φέρει καθήμενον τὸ βρέφος ἐσπαργανωμένον μὲν τὰ κάτω κῶλα· ὁ δὲ δεξιὸς βραχίον ἐῖνε ἀνατεταμένους, διότι ἐκράτει, φαίνεται, διὰ τῆς δεξιᾶς ἄθυρμά τι, ὅπερ ἄνωθεν ἐπέδεικνυεν εἰς τὸ νήπιον ὁ Ἑρμοῦς. Λέγομεν φαίνεται· διότι δυστυχῶς τὸ ἔργον τοῦτο δὲν διεσώθη καθ' ὅλα ἄρτιον· ἀλλ' ἔλλειπουσιν, αὐτοῦ ὁ δεξιὸς βραχίον κατὰ τὸ ἦμισυ, καὶ πόδες καὶ αἱ κνήμαι κάτωθεν τῶν γονάτων, καὶ τοῦ νηπίου τὸ ὑπὲρ τὴν ὀσφύν μέρος τοῦ σώματος. Καὶ ταύτην τὴν τελευταίαν ἔλλειψιν αἰσθάνεται πᾶς ὅστις φαντάζεται ὅποιον χάριν θὰ εἶχε τὸ βρέφος ὁ Διόνυσος, πρᾶϋνόμενος ἢ διασκεδαζόμενος ὑπὸ τοῦ Ἑρμοῦ. Κατὰ τὰ ἄλλα ὅμως τὸ ἄγαλμα διεσώθη ἀλώβητον· ἐκ τοῦ προσώπου καὶ τοῦ λοιποῦ σώματος οὐδὲ κόκκος μαρμάρου ἐξέλειπεν. Ἦνεν δὲ καὶ ἡ ἐργασία λεπτή καὶ ἐπιμελής, ἀναδεικνύουσα τοσοῦτον ἔξοχον τὴν καλλονήν, ὥστε νὰ δύναται καὶ ἐπὶ τοῦ ἀπλουστάτου καὶ ἀμαθεστάτου τῶν ἀνθρώπων νὰ ἐμποιῇ ἐκείνην τὴν ἔκτασιν καὶ γοητείαν, ἣν μόνον ἐκ τῶν ἀριστουργημάτων τῆς τέχνης αἰσθανόμεθα. Ἡμεῖς δὲν γνωρίζομεν ἄλλο γλυπτικὸν ἔργον τῆς ἀρχαιότητος συναρπάζον οὕτω τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου, εἰμὴ τὴν Ἀφροδίτην τῆς Μήλου καὶ τὸν Ἀπόλλωνα τοῦ Μπελβεδέρου.

Τὸ τρίτον οἰονεὶ μουσεῖον περιέχει ῥωμαϊκῆς τέχνης ἔργα, ἀνδριάντας αὐτοκρατόρων καὶ ἄλλα τινὰ μνημεῖα χρήσιμα ἐπὶ τοῦ παρόντος ἵνα μάλλον ἐξάρωσι τὴν καλλονὴν τῶν εἰρημνίων.

Ἐν Ἀθῆναις, 5 Ἰουνίου 1879.

I. ΠΑΝΤΑΖΙΣΜΟΣ.

Τῇ 10 τοῦ παρελθόντος Μαΐου ἐτελέσθη ἐν Κετιγγῆ πανηγυρικωτάτῃ ἢ βάπτισις νέου ἡγεμονόπαιδος. Περιγραφή τῆς τελετῆς ταύτης ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ Ν. Ἡμέρᾳ ὑπὸ τοῦ κατ' αὐτὴν παρυσθέντος προξένου τῆς Ἑλλάδος, ἐν Σκόδρα τῆς Ἀλβανίας, κ. Ε. Ι. Μαυρομάτου, ἐξ ἧς ἀποσπῶμεν τὰ ἐπόμενα. Σ. τ. Δ.

Βάπτισις ἡγεμονόπαιδος ἐν

ΜΑΥΡΟΒΟΥΝΙΩΙ

Προσκληθέντες εἰς τὴν τελετὴν, ἀνεχώρησαν ἐκ Σκόδρας τὴν ἐνάτην περὶ τὴν πρωΐαν, ἐπὶ ἰδιαιτέρου ἀτμοπλοίου τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως, ὁ ἐπιτετραμμένος τῆς Ἀγγλίας παρά τῷ ἡγεμόνι τοῦ Μαυροβουνίου μετὰ τῆς συζύγου του, ὁ τῆς Γαλλίας καὶ ὁ πρόξενος τῆς Ἑλλάδος. Τὸ ἀπὸ Σκόδρας μέχρι Ριέκας διὰ τῆς λίμνης ἐξάρων ταξιδίδιον εἶναι τόσῳ θερμὸν, τοσαύτην δ' ἅπαντ' αἱ τις κατ' αὐτὸ καὶ μάλιστα κατὰ τὴν ὥραν ταύτην τοῦ ἔτους ποικιλίαν καὶ μεγαλοπρέπειαν φύσεως, ὥστε καίτοι ἡ ἐποχὴ ἡμῶν δὲν εἶναι ἐπιρρέπης εἰς τὸν ῥωμαντισμὸν καὶ ἡμεῖς προώρως γηράσαντες ἢ πολυάσχολοι δὲν ἔχομεν καιρὸν νὰ παραδιδώμεθα εἰς τοιοῦτου εἶδους θαυμασμοὺς καὶ ἀφαιρέσεις, οὐχ ἤττον, καὶ ἄλλοτε καὶ ἐπ' ἐσχάτων, μόνος ἐπιχειρήσας τὸ ταξιδίδιον τοῦτο, δὲν ἠδῆνηθην ν' ἀπαλλαγῶ τῆς

ἐπηρείας τοῦ θεάματος καὶ ἄκων παρεδόθη εἰς παντοειδεῖς σκέψεις καὶ ὄνειροπολήματα. Τὴν φορὰν ὅμως ταύτην, εἴτε διότι ἐξάκις ἤδη διήλθον τὸ ὠραῖον τοῦτο μέρος, εἴτε διότι πρῶτον ἤδη δὲν ἐταξείδευον μόνος, ἀλλ' ἐν ἀρίστη κοινωνίᾳ φίλων συνοδοιπόρων, δὲν ἀφῆρθη, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐντεῦθεν ἀναχωρήσεως ἡμῶν, ἔφιπποι μέχρι τοῦ ἀτμοπλοίου, ἐν φαιδραῖς ὀμιλίαις καὶ συζητήσεσιν ἀνεπαισθήτως διήλθον τὴν εἰς Ριέκαν ἀπόστασιν. Ἄμα πατήσαντες ἐκεῖ μαυροβουνιακὸν ἔδαφος, καθὼ θεωρούμενοι ὡς ξένοι τοῦ ἡγεμόνος, εὐρέθημεν ἀπέναντι ἡγεμονικῆς τῷ ὄντι φιλοξενίας. Ἴπποι καλοὶ καὶ σωματοφύλακες τοῦ ἡγεμόνος φέροντες τὰς ὠραίας καὶ περιχρυσῆς μαυροβουνίους στολάς, ἀνέμενον ἡμᾶς ἐν Ριέκᾳ, ἵνα μᾶς μεταφέρωσι καὶ ὠδηγήσωσι κατὰ τὸ τρίγωνον ἐκεῖθεν μέχρι Κετιγγῆς διάστημα. Ἡ φαιδρότης καὶ εὐθυμία παρακολούθησεν ἡμᾶς εὐτυχῶς καὶ κατὰ τὴν ἐφ' ἵππων ταύτην ὁδοπορίαν. Ἄλλ' ἡ ὁδὸς ἦτο τοσοῦτον δύσβατος καὶ ὅτε μὲν λίαν ἀνωφερῆς, ὅτε δὲ ἀποτόμως κατωφερῆς, ὥστε ἠναγκαζόμεθα πολλάκις καὶ ἔφιπποι νὰ ὑποβασταζώμεθα ὑπὸ δύο σωματοφυλάκων, ὧν αἱ χεῖρες, ὀσνηθήποτε καὶ ἂν ἐπετῆδευον ἀβρότητα, ἄφινον πάντοτε ἔγρη ἐπὶ τῶν ἀβρῶν βραχιόνων τῶν Ἀγγλίδων συνοδοιπόρων· διερχόμενοι δὲ τὴν κορυφὴν τοῦ ὑψηλοτάτου μεταξὺ Ριέκας καὶ Κετιγγῆς ὄρους Φρανίτσα καὶ τοῦ καιροῦ ὄντος βρογερῶ, ἐθαίνομεν πράγματι ἐντὸς πικρῶν νεφῶν. Ἐκεῖθεν καὶ μίαν ὥραν περίπου πρὸ τῆς εἰς Κετιγγὴν ἀφίξεως ἡμῶν, ἠκούομεν τοὺς κανονοβολισμοὺς, οἵτινες, καθ' ἃ κατόπιν ἐμάθομεν, ἐρύπιπτοντο πρὸς τιμὴν τοῦ ἀφικνουμένου τὴν ὥραν ἐκείνην ἀντιπροσώπου τοῦ μεγάλου δουκὸς διαδόχου. Φθάσαντες τέλος περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου εἰς Κετιγγὴν, εὕρομεν τὴν μικρὰν πρωτεύουσαν σημαυστόλιστον. Ἐὰν πάντοτε ἡ κυριώτερα ἐπασχόλησις τῶν Μαυροβουνίων, ἐν καιρῷ εἰρήνης, εἶναι τὸ νὰ περιδιαβάωσιν ἐν τῇ πρὸ τῶν Ἀνακτόρων πλατεῖα καὶ ὁδῷ, δύναται τις νὰ φαντασθῇ ὅποιον πλῆθος διεσχίζομεν νῦν, ὅτε πανταχόθεν εἶχον συρρέουσι χάριν τῆς τελετῆς πιστοὶ ὑπήκοοι. Διαγγελεύς δὲ τοῦ ἡγεμόνος, ὑποδεχθεῖς, ὠδήγησεν ἕκαστον ἡμῶν ἐν ἰδιαιτέρᾳ καὶ ἐπὶ τούτῳ παρασκευασθεισῇ οἰκίᾳ ἐκ τῶν ἀρίστων, μὴ ἐπιτρέψαντος τοῦ ἡγεμόνος νὰ κατοικήσωσι τὴν φορὰν ταύτην οἱ ξένοι του ἐν τῷ ξενοδοχείῳ. Μετ' ὀλίγων ἄπασαι αἱ οἰκίαι εἶχον φωταγωγηθῆ. Ἡμεῖς δὲ, ἀναπαυθέντες τὴν ἐσπέραν ἐκείνην, εἰδοποιήθημεν τὴν πρωΐαν τῆς ἐπαύριον ὑπὸ διαγγελέως τοῦ ἡγεμόνος περὶ τοῦ προγράμματος τῆς τελετῆς, καθ' ἣν περὶ τὴν 10 ὠρεῖλλον ἅπαντες νὰ συνέλθωσιν ἐν τοῖς Ἀνακτόροις, ἐν μεγάλῃ στολῇ, τὴν ἐνδεκάτην δὲ θὰ μετέβαινον ἐκεῖθεν ἐν σώματι, ἵνα παραστῶσιν εἰς τὴν ἱεροτελεστείαν τοῦ βαπτίσματος, μετὰ τὸ πέραν τῆς